

Mateja Čoh

“V IMENU SLOVENSKEGA NARODA: KRIVI!”

“Prisegam pri časti svojega naroda, da bom zvesto služil narodu in da bom sodil zakonito in nepristransko, varujoč in braneč pridobitve narodno osvobodilne borbe.”¹ Tako so v Mariboru 28. junija 1945 v prisotnosti Alojzija Žigona, Jožeta Černeta in Jožeta Pavličiča prisegli sodniki Avgust Habermuth, dr. Emil Korbar in Miloš Senica. S tem dejanjem so formalno postali predsedniki treh senatov sodišča slovenske narodne časti (SNČ), ki so poleti 1945 poslovali v mariborskem okrožju. Nekaj dni kasneje je priseglo še 14 članov oz. sodnikov porotnikov in trije tajniki SNČ v Mariboru.² Na podlagi zapisnikov o zaprisegi, ki jih je bilo potrebno poslati na sedež SNČ v Ljubljano, so sodniki porotniki in tajniki SNČ dobili ustrezne dekrete, s katerimi je bilo potrjeno njihovo imenovanje za člane SNČ v Mariboru.³

Ustanovitev SNČ so v Sloveniji načrtovali že pred koncem vojne. Po osvoboditvi je bilo namreč mogoče pričakovati samovoljno obraču-

navanje domačinov s pripadniki okupatorske vojske in njihovimi simpatizerji. Glede na grozodejstva, ki so jih počeli Nemci med okupacijo (izseljevanje, ponemčevanje, transporti v koncentracijska taborišča in streljanje talcev), je bil strah pred takimi obračunavanji gotovo upravičen. Z omenjenim problemom se niso srečevali samo v Sloveniji, ampak povsod, kjer je okupatorjevo nasilje pustilo globoke rane in moreče spomine na pravkar minula vojna leta.

Eno od rešitev tega problema je nova oblast, tako v Sloveniji kot drugod po Jugoslaviji, na Češkoslovaškem, v Romuniji in ponekod v zahodni Evropi (Francija, Belgija, Nizozemska) videla v ustanovitvi sodišč narodne časti.⁴ Tako je že marca 1945 CK KPS sprejel sklep o ustanovitvi sodišča slovenske narodne časti.⁵ Formalno je bilo ustanovljeno z Zakonom o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narod-

¹ Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Sodišče narodne časti 1945 (naprej PAM, SNČ), šl. 18, 1249004/18/1 (Zapisnik o zaprisegi sodnikov sodišča slovenske narodne časti).

² Sodniki porotniki mariborskega SNČ so bili: Vida Kost, študentka iz Slivnice pri Mariboru, Flora Kotnik, knetka iz Podkrajja pri Guštanju, dr. Jože Lampret, duhovnik iz Maribora, Riko Legat, delavec in Slovenske Bistrice, Pavel Medrešek, hvar iz Guštanja, Anton Mileta, študent medicine iz Maribora, Ivan Muršak, kmet iz Spodnje Vohčine (Sr. Lenart), Franc Obrat, posestniški sin iz Ormoža, Ivan Ortnik, barvarski mojster iz Maribora, Anton Pegani, mizar iz Studencev pri Mariboru,

Alojz Rižner, čevljarški pomočnik iz Gornje Radgone, Vincenc Seljak, rudar iz Idrije, Marija Valentan, gospodinja iz Maribora in Franc Pogorelec, kamnosek iz Ribnice na Pohorju. Kot tajniki so prisegli Karel Krin, Dušan Orel in Marija Valnetan. (Prav tam).

³ PAM, SNČ, šl. 18, 1249004/18/1 (Vsem predsednikom senatov..., 12. julij 1945).

⁴ Vodušek Starič, Jerca: Prevzem oblasti 1944–1946 (naprej Prevzem), str. 187–188. Dr. Marjan Melič: O vlogi vojaških in narodnih sodišč ter sodišča slovenske narodne časti, Slovenski poročevalec (SP), 20. julij 1945, št. 78, str. 3.

⁵ Sodišče slovenske narodne časti, Enciklopedija Slovenije 12.

no čast (naprej Zakon), ki ga je sprejelo Predsedstvo Slovenskega narodno osvobodilnega sveta (SNOS) brez razprave 5. junija 1945 in je bil uradno objavljen štiri dni kasneje.⁶

Za Slovenijo je bilo ustanovljeno eno SNČ. Njegovi člani so bili predsednik SNČ, predsedstveni tajnik, člani – sodniki porotniki in določeno število tajnikov pravnikov, ki jih je imenovalo predsedstvo SNOS-a. 13. junija 1945 je bil s posebnim odlokom omenjenega predsedstva za predsednika SNČ imenovan sodnik Alojzij Žigon. Predsedstveni tajnik je postal Jože Černe, prav tako sodnik. SNČ je imelo sedež v Ljubljani, posamezni petčlanski senati sodišča pa so zasedali v Ljubljani,⁷ Kranju, Novem mestu, Celju,⁸ Mariboru, Ptuj in Murski Soboti. Vsak senat SNČ je bil izbran posebej, dodeljen mu je bil tajnik, ki je bil navadno pripravnik pravniškega poklica.⁹

SNČ je bilo izredno sodišče,¹⁰ pred katerim so po vsej Sloveniji sodili tistim, ki so bili obtoženi, da so med vojno s svojimi dejanji kakorkoli prizadeli slovensko narodno čast. Povedano drugače: pred to sodišče so bili "postavljeni" vsi tisti, ki so med vojno gospodarsko, politično, kulturno ali kako drugače sodelovali z okupatorjem, tisti, ki so pripomogli h kapitulaciji stare Jugoslavije, in tisti, ki so imeli kakršnekoli stike z okupatorjem. Tako je SNČ v Mariboru sodilo vsem tistim, ki so bili obtoženi, da so bili med vojno člani Kulturbunda (KB), Štajerske domovinske zveze (ŠDZ) in nacistične stranke (NSDAP); tistim, ki so poveščevali nemško vojsko in njene dosežke ter sramotili partizane in NOB, se udeleževali hajk proti partizanom in nemškim oblastem ovajali zavedne Slovence; tistim, ki so sodelovali v vojaških in polvojaških nacističnih formacijah (Wehrmannschaft, Volkssturm), in nenazadnje tistim, ki so bili zaposleni v okupatorjevih gospodarskih

objektih in ki so zbirali hrano in obleko za nemške vojake (sodelovanje pri t.i. nabiralnih akcijah). Poleg navedenega je sodišče sodilo ženskam tudi zato, ker naj bi imele intimne stike z nemškimi vojaki ali se z njimi kako drugače zabavale.¹¹

Kot priča naslednjih nekaj primerov, je bilo ustanavljanje SNČ propagandno zelo dobro podprto, saj je bila javnost preko raznih člankov zasuta s pisanjem o narodni časti, narodnem izdajstvu in o tem, kakšno kazen si zaslužijo krivci. V različnih časopisih so bili objavljeni članki o odgovornosti posameznikov in pozivi ljudem, naj pomagajo pri odkrivanju narodnih izdajalcev in zločincev.

Tako je bilo junija 1945 v Slovenskem poročevalcu, glasilu OF, med drugim objavljeno, da so med drugo svetovno vojno obstajali ljudje, "ki jim ni bilo nikdar mar lastnega naroda in njegovih koristi, ljudje ki so vedno živeli samo zase in za svoje osebne interese. /.../ Ti ljudje brez vsakega ponosa, samozavesti in narodnega čuta so v tistem trenutku kot pravi hlapci in strahopetci še poslednjič pljunili na svojo nacionalno čast in se začeli udinjati okupatorju /.../ mu pomagali sejati mržnjo med jugoslovanskimi narodi, služili so njegovemu državnemu stroju in mu delali najrazličnejše druge usluge."¹²

Na ta način so "omadeževali svojo narodno čast, ki je tedaj od slehernega poštenega Slovenca zahtevala, da vse svoje sile stavi na razpolago domovini in borbi za njeno dokončno svobodo." Zato jih je bilo potrebno kaznovati, ker "na noben način naše ljudstvo ne more dovoliti, da bi se nekaznovano vključili v novo narodno in državno skupnost ter uživali enake pravice tudi oni, ki so s svojimi dejanji oškodovali in osramotili slovenski narod."¹³

Javno tožilstvo je v časopisih sporočalo, da bodo krivci pred SNČ odgovarjali "za svoja nečloveška dejanja, za napad na življenje slovenskega naroda, na človeško civilizacijo in na ideale demokracije". Tako bo pravično in zaslužen kaznovana "zločinska svojat, ki je v času naše največje preizkušnje v zgodovini izživila svoje nizke instinkte in pognala na morišča in v taborišča najboljše slovenske može in žene."¹⁴

⁶ Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije (naprej UL SNOS in NVS), 9. junij 1945, št. 7. Vodušek Starič: Prezem, str. 274.

⁷ O procesih pred SNČ v Ljubljani glej Vodušek Starič: Prezem, str. 275–278.

⁸ O procesih pred SNČ v Celju glej Mikola, Milko: Sodni procesi na Celjskem 1944–1951 (naprej Sodni procesi), str. 92–94.

⁹ UL SNOS in NVS, 9. junij 1945, št. 7. PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1, (Predsednikom senatov.).

¹⁰ Redna sodišča poleti 1945 v Sloveniji še niso delovala. Poleg med vojno ustanovljenih vojaških sodišč, ki so delovala na podlagi Uredbe o vojaških sodiščih iz maja 1944 in so sodila narodnim sovražnikom, zločincem in izdajalcem, je bilo SNČ edino sodišče, ki je delovalo v Sloveniji do septembra 1945, ko so začela z delom redna sodišča.

¹¹ PAM, SNČ, Obtožnice in Sodbe.

¹² Kaznovanje zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast, SP, 7. junij 1945, št. 40, str. 4.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Krivniki slovenskega naroda pred sodiščem, Ljudska pravica (LP), 14. junij 1945, št. 44, str. 2.

O odgovornosti pa takole: "Gre za odgovornost tistih propadlih judeževskih duš, ki so se prodale okupatorju in postale kasneje njegovi najtesnejši psi – gonjači, organizatorji in podpihovalci bratomornega klanja ter povzročitelji neštetihih nesreč in zločinov. Gre za odgovornost vseh tistih, ki so se kakor koli pregrešili proti slovenski narodni časti. Njihova odgovornost je velika in krivda neizmerna. /.../ Z lažjo in podlimi igrami so skušali zapeljevati naš narod in ga pahnuti v pogubo. Na njih leži odgovornost za vse tiste zapeljane Slovence, ki so padli kot Rupnikovi in Hitlerjevi vojaki. Na njih leži odgovornost za vse tiste slovenske družine, ki so jih zapeljali, da so zapustile svoje domove. Na njih leži odgovornost za vse tiste, ki se še kot Kajni klatijo po gozdovih. Naš narod pozna te judeže in njihova imena. Kakor se oni niso ustrašili nobenega sredstva v borbi proti svojemu narodu, tako se tudi naš narod ne bo prav nič obotavljal zahtevati odgovora od njih in jih trdo kaznovati."¹⁵

Ob sprejetju Zakona je bilo iz pisarne javnega tožilca sporočeno, da je njegov smisel "izključiti iz javnega življenja in vzeti narodno čast onemu, ki je žalil to kolektivno svetinjo; zapleniti v korist narodno premoženje, pridobljeno z izdajstvom; prisiliti na delo v korist narodne skupnosti one, ki so parazitsko in izdajalsko živeli na korist svojega naroda." Kazniva dejanja niso zastarala kajti "pridobitve osvobodilne borbe morajo biti očuvane za vselej in sramotno sodelovanje z okupatorjem ne more biti odpustljivo, razen v kolikor se je storilec po izvršenju kaznivega dejanja trudil, da z aktivno udeležbo v narodnoosvobodilnem gibanju doprinese vse za ustvaritev ciljev narodnoosvobodilne borbe."¹⁶ Zakon nalaga Slovincem, da sodelujejo pri moralni obnovi in zavarovanju pridobitev NOB, so še poudarili na javnem tožilstvu.

V tem smislu je torej razumljiv poziv vsem Slovincem, da pomagajo pri kaznovanju zločincev: "Sleherni Slovenec je dolžan, da sodeluje pri tem zdravem čiščenju slovenskega narodnega telesa. /.../ Sodišče slovenske narodne časti bo nastopilo v bližnjih dneh svojo strogo, toda pravično sodbo. Sam narod bo sodil one, ki so omadeževali njegovo čast." Javni tožilec je vse, ki jim je bilo karkoli znano, pozval, naj pošljejo poročila o prestopkih in zločinih pristojnemu

javnemu tožilcu: "Poročila in obvestila naj bodo strogo objektivna in naj vsebujejo tudi imena prič in navedbe o drugačnih dokazilih."¹⁷

Tako so se julija in avgusta 1945 zvrstili številni procesi tako pred SNČ kot pred vojaškim sodiščem. V pripravi postopka pred SNČ so sodelovali javno tožilstvo, ki je na podlagi prijave vodilo zaslišanja in sestavilo obtožnico, ki jo je javni tožilec ali njegov namestnik nato zagovarjal na razpravi; Narodna milica (NM) in Ozna. Slednja je zbirala prijave, vodila zaslišanja, pripravljala predloge za obtožnico in nadzorovala nekatere kazenske ustanove, v katerih so obsojenci prestajali kazen.

Kazenski postopek pred SNČ v Mariboru

Prva razprava pred SNČ v Mariboru je bila 4. julija 1945. Že pred tem je predsednik SNČ Alojzij Žigon poslal sodnikom SNČ nekaj navodil o načinu dela in organizaciji sodišča. V navodilu z dne 28. junija 1945 je med drugim pisalo: "Delo, katero imamo opraviti, naj ima značaj udarnega dela. Završeno mora biti v najkrajšem času. – S tem ni rečeno, da se naj prenačimo, ampak da napnemo vse sile, da izkoristimo čas, ki nam je dan na razpolago v čim večji meri, tako da pride oddih šele po dovršitvi vseh slučajev, ki nam pripadejo v delo." Posebej je opozoril na pomembnost in občutljivo naravo procesov pred SNČ: "Stvar sama je take narave, da mora biti čimprej spravljena z dnevnega reda, ker silijo v to druge nič manj važne naloge kot npr. ureditev rednih sodišč in vpeljava normalnega zakonitega stanja." Zato je apeliral na sodnike, da razpisujejo razprave "na čimkrajši čas in naj se zmore dnevno čimveč dela". Morebitne ovire, ki bi nastale pri delu (npr. zbiranje dokazov), "naj se opravijo v lastni inicijativnosti". Člane senatov je opozoril, da se morajo seznaniti z vsebino Zakona, ki je bil objavljen v Uradnem listu 9. junija 1945.¹⁸

1. Prijava

Kazenski postopek pred SNČ se je začel s prijavo, ki so jo lahko podali posamezniki, Ozna ali NOO. V "Prijavi o zločinu in prestopkih zoper slovensko narodno čast" so bili zbrani osebni in rojstni podatki osumljenca, njegovo bivališče,

¹⁵ *Odgovornost*, LP, 12. junij 1945, št. 42, str. 2

¹⁶ *Sodišče narodne časti bo v bližnjih dneh pričelo z delom*, LP, 21. junij 1945, št. 50, str. 3.

¹⁷ *Prav tam.*

¹⁸ *PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1 (Tovarišem sodnikom sodišča slovenske narodne časti .).*

poklic in premoženjsko stanje, družinsko stanje (samski, poročen, vdovec) in število otrok. Temu je sledila izjava enega ali več prijaviteljev o določeni osebi, ki so jo morali na koncu tudi podpisati.¹⁹ Poleg že omenjenih podatkov so pri Ozni v prijavi popisali še narodnost osumljenca in njegovo veroizpoved. Prijave za oddelek Ozne v Mariboru je podpisoval pooblaščenec oddelka Rafael Majhen, če pa so bili osumljenci priprti, je prijave podpisoval komandant določenega kazenskega zavoda. Ozna je večkrat vložila prijavo proti večjim skupinam ljudi (npr.: 16. julija je prijavila 35, 17. julija pa kar 53 osumljencev, ki so bili zaprti v Strnišču²⁰). Take prijave je javno tožilstvo navadno obravnavalo kot obtožnico.

Naj tu opozorim, da je pri prijavah, ki so jih vložili posamezniki, nujno treba upoštevati možnost, da gre za osebne interese prijavitelja in maščevanje. Omeniti tudi velja, da se prijave glede na prijavitelje vsebinsko (glede kaznivih dejanj) med seboj niso razlikovale. Ne glede na to, ali je prijavo podal posameznik, NOO²¹ ali Ozna, so bili posamezniki prijavljeni (kot že omenjeno) zato, ker so na kakršenkoli način sodelovali z okupatorjem.

Tako je bil Ivan Bezjak prijavljen, ker naj bi bil med okupacijo "vnet in zagrižen Blokfirer",²² ki naj bi Slovincem grozil z izselitvijo in bil "do zadnjega prepričan", da bo Hitler zmagal.²³ Gostilničarka Jožefa Novak naj bi bila Hitlerjeva simpatizerka; s tem, ko je poveljevala okupatorja, je žalila zavedne Slovence. V njeni gostilni so se, po izpovedih prič, prehranjevali nekateri lokalni nemški funkcionarji in Slovenci, ki so sodelovali z njimi. Kot je izjavil prijavitelj, Alojz Kac, je bila gostilna shajališče "vseh nevarnih elementov". Ob aretaciji Vide Kosi naj bi osumljenka prijavitelju izjavila: "Kurierin war die Krot".²⁴ V Oznini prijavi proti Brigiti Herman je pisalo, da je osumljenka aktivno sodelovala z okupatorjem in zato dobila rdečo izkaznico ŠDZ. Njeno "protinarodno delovanje" je potrdila Matilda Fridau, ki je bila administratorica oddelka Ozne za Maribor. Slednji je tudi predlagal, "da se zoper imenovano uvede kazensko postopa-

nje".²⁵ Iz Oznine kazenske prijave proti Maksu Laboterju je razvidno, da je bil osumljenec pred in med okupacijo "zelo švabofilsko usmerjen in je povsod zastopal nemške interese". Oblastem je prijavil nekega Mrharja, ker se je ob treh zjutraj preglasno pogovarjal slovensko z Rožo Bombek. Menil je, da se pogovarjata o vohunstvu ali sabotazi.²⁶

2. Zaslišanje

Osumljence in priče so zasliševali preiskovalci mariborskega javnega tožilstva,²⁷ preiskovalci vojaškega sodišča²⁸ in zasliševalci Ozne, ki se niso podpisovali z imenom in priimkom. Na zaslišanjih so bile vedno navzoče tudi zapisnikarke, ki so zapisovale izpovedi zaslišanih. Zaslišanja so potekala hitro. Navadno gre samo za izpoved osumljenca ali priče, brez vmesnih vprašanj. Podatki o osumljencih in pričah v zapisnikih zaslišanj se niso razlikovali od že navedenih, s to razliko, da so na zaslišanjih osumljencev le-te povprašali tudi o njihovem sodelovanju v NOV in predhodnih kaznih, priče pa o njihovem odnosu do osumljenca.²⁹

Pri Ozni je sprva sestavljala zapisnike zaslišanj, zbiralala obremenilno gradivo in izjave (večinoma) obremenilnih prič oznovska pravosodna služba in zbrano gradivo predala sodišču. Na Majhnovo pobudo oznovska zaslišanja sprva niso bila dokončna, ampak je vse obtožene še enkrat zaslišal preiskovalni sodnik. Vendar so po posredovanju Ozne za Slovenijo oznovska zaslišanja postala dokončna in so bila osnova za ovadbo, ki jo je sestavila oznovska pravosodna služba in jo predala tožilstvu. Od takrat naprej je bila Ozna vedno prisotna tudi na sodnih procesih in pri izrekanju sodb.³⁰

Načelnik Majhen je dal tudi navodila za zasliševanje, ki naj ne bi bilo nasilno. Potekalo je na podlagi partizanskih navad zasliševalcev. Zato

¹⁹ PAM, SNČ, Prijave.

²⁰ PAM, SNČ, sk. 8, 86/45 (Prijava), PAM, SNČ, sk. 7, 82/45 (Kazenska prijava).

²¹ Pri SNČ v Mariboru takih prijav nisem zasledila.

²² Blockfirer, t.j. vodja bloka; ena od funkcij v ŠDZ.

²³ PAM, SNČ, sk. 1, 10/45 (Prijava).

²⁴ PAM, SNČ, sk. 2, 22/45 (Prijava).

²⁵ PAM, SNČ, sk. 4, 52/45 (Kazenska prijava).

²⁶ PAM, SNČ, sk. 6, 74/45 (Kazenska prijava).

²⁷ Preiskovalci mariborskega javnega tožilstva, ki so zasliševali za SNČ, so bili: Janez Žabkar, Vladimir Kosi, Ivan Frank, Franc Bajt, Tine Golob, Anton Mileta, Franc Lipko, dr. Alojzij Zorko, dr. Sonja Kukovec in dr. Franjo Vrtnjak.

²⁸ Preiskovalci vojaškega sodišča so bili: Franc Bajc, Ciril Verstovšek, Otmar Cvirn, dr. Srečko Grmovšek, dr. Ludvik Treboža, dr. Vojteh Hočevar, Milan Regvat, Miroslav Rosina, dr. Miro Brečko.

²⁹ PAM, SNČ, Zapisniki o zaslišanju osumljencev in prič.

³⁰ Zavodlav, Zdenko. Iz dnevninskih zapisnikov mariborskega oznovca (naprej Iz dnevninskih zapisnikov), str. 35–36.

so zasliševalci uporabljali različne metode za pridobivanje priznanj: zaslišancem so zmanjšali količine hrane, jim odvzeli cigarete, svetili z lučjo v oči, jih nastanili v t.i. disciplinskih celicah. Med nedovoljene metode je Zavadlav uvrstil pretepanje in sploh fizično obračunavanje, dovoljeni udarci pa so po njegovem mnenju bili "logično dokazovanje, iskanje protislovij v večkratnem zaslišanju, uporaba dejanskih ali izmišljenih dokumentov, izjave dejanskih ali izmišljenih prič, podtikanje agentov k zapornikom v celice, soočanje s sokrivci, dejanskimi ali navideznimi, grožnje z bodočo kaznijo, obljube z izpustom iz zapora, obljube s pridobitvijo za agenta". Glavni problem je namreč bilo predvsem dokazovanje krivde. Pri tistih, ki jih je aretirala Ozna, so tako uporabljali sezname dodatnega obremenilnega materiala in osumljene soočali z zaporniki in drugimi pričami.³¹

Preiskovalci vojaškega sodišča so osumljence pred začetkom zaslišanja opozarjali, da podajo "svoj zagovor jasno in razločno" in "da se upošteva resničnost zagovora kot olajšilna okolnost pri odmeri kazni."³² Pred vojaškim sodiščem so bili zaslišani predvsem tisti, ki naj bi zagrešili težje kaznivo dejanje, t.j. zločin, veleizdajo ali so bili osumljeni, da so narodni sovražniki.

Na zaslišanju pred preiskovalcem javnega tožilstva je Franc Ternik zanikal v prijavi navedena dejstva in dejal, da se ni udeležil napada na orožniško postajo v Marenbergu. Nadalje je zanikal, da bi med okupacijo grdo ravnal s Slovenci. Povedal je, da njegovi otroci govorijo slovensko, da se ni prilizoval nemškemu postajnemu načelniku in da je dobil rdečo izkaznico ŠDZ maja 1944, ne da bi se zanj "najmanjše potegoval". Več prič je povedalo drugače, namreč, da je bil Ternik "zagrižen nemškutar", Ožbalt Velak pa je izjavil, da je bil Ternik "vnet za Nemce".³³

Ana Črepinko je pred zasliševalcem vojaškega sodišča, Ludvikom Trebočom, zanikala, da bi bila članica KB. Rdečo izkaznico ŠDZ je, kot je sama povedala, dobila septembra 1943, Slovence pa da ni zmerjala s psom "Windische Hunde". Nekemu Heclu, ki je stanoval v isti hiši kot osumljena, naj bi zato, ker ji je vzel drvarnico, nekoč dejala, "da je prasica". Osumljena je tudi zatrje-

vala, da se ni udeleževala nemških prireditev in da je v hiši, kjer je stanovala, samo ona govorila slovensko.³⁴

3. Obtožnica

Obtožnica je bila proti večini osumljencev napisana na podlagi 2. člena Zakona, ki je določal, da veljajo za zločine in prestopke zoper slovensko narodno čast vsa namerno izvršena dejanja, ki niso veleizdaja oz. ki jih ni moč označiti kot pomoč okupatorju pri izvrševanju vojnih zločinov, vendar so škodovala ali bi utegnila škodovati ugledu in časti slovenskega naroda in njegovi odpornosti. Po Zakonu se je dejanje ocenjevalo kot zločin ali prestopok po naslednjih kriterijih: "po stopnji krivdne odgovornosti, po teži škodovanja narodne časti, po teži posledic, ki jih je dejanje imelo in po nevarnosti obtoženca".³⁵

Obtožnice je pri SNČ vložil javni tožilec za mariborsko okrožje. Napisane so bile na podlagi zbranih prijav in zaslišanj osumljencev in prič. Pri t.i. ozninilih "predlogih za pokaznitev" (prijave) je potrebno opozoriti na to, da je javno tožilstvo ta predlog navadno samo prepisalo in ga postavilo za obtožnico. Vsebina ozninilih predlogov in vsebina obtožnic, napisanih na podlagi teh predlogov, sta navadno enaki. V obtožnici so bili najprej navedeni eden ali (navadno) več obtoženih. Sledil je kratek opis kaznivih dejanj. Vsaka obtožnica je bila na koncu tudi utemeljena. Naj opozorim, da so bile obtožnice za enaka kazniva dejanja enako utemeljene ne glede na število obtoženih, težo kaznivega dejanja in ne glede na to, ali je šlo za obtožnico javnega tožilstva ali Ozne. Zanimivo je predvsem izrazoslovje teh utemeljitev, saj je bilo le-to primerno duhu takratnega časa in skladno z že omenjeno propagandno akcijo, ki je tekla ob ustanovitvi SNČ in med njegovim delovanjem.

Tako je v večini obtožnic, ki so obtožene bremenile članstva v KB ali ŠDZ, pisalo, da je bil KB "politično nacistična organizacija, ki je pripravljala okupacijo Slovenije, zbirala in sestavljala seznam zavednih ljudi in izgon v taborišče. V to organizacijo so bili sprejeti le zanesljivi in zaupanja vredni ljudje, prežeti nacističnega duha. KB je deloval do okupacije Jugoslavije in sprejeti so bili v to organizacijo le prostovoljci."³⁶ Spet

³¹ Zavadlav: *Iz dnevninskih zapiskov*, str. 39–41.

³² PAM, SNČ, sk. 16, 171/45 (*Zapisnik o zaslišanju osumljenca*).

³³ PAM, SNČ, sk. 2, 28/45 (*Zapisnik o zaslišanju osumljenca*).

³⁴ PAM, SNČ, sk. 14, 129/45 (*Zapisnik o zaslišanju osumljenca*).

³⁵ *Ul SNOS in NVS*, 9. junij 1945, št. 7.

³⁶ PAM, SNČ, sk. 2, 30–35/45 (*Obtožnica*).

drugi so vstopili v KB "iz prepričanja, hoteč pomagati pri izvrševanju ciljev te organizacije in pripravljati pot okupatorju".³⁷ S tem, ko so posamezniki postali člani KB, so pozabili, da so Slovenci, "pljunili so na svojo narodno čast in na čast naroda, iz katerega izhajajo in s katerim so živeli. Bili so povečini naduti nemčurji, zagriženci, ki jih je bilo sram, da izhajajo iz mučenega in teptanega naroda. Niso pomagali in hoteli pomagati temu narodu v najtežjih časih, ki jih je preživiljal, vztrajali so pri svoji opredelitvi ter se niso hoteli zadrževati niti pasivno, če že niso čutili v sebi borbenosti, ne, odkrito so stopili na stran okupatorja, še predno je ta naš narod zaslužnil in so tudi potem, ko je bil naš narod že zaslužjen, okupatorju zvesti in vdani pomagači. Niso imeli ponosa, niso imeli časti. Bili so hlapci, sebičneži, strahopetci, spozabili so se celo tako daleč, da so zasovražili narod, iz katerega izhajajo in med katerim so živeli, ter so iz notranjega prepričanja sodelovali z okupatorjem, mu delali razne usluge in služili njegovemu državnemu ustroju." Zato so prav gotovo morali biti kaznovani.³⁸ Nekateri osumljenci so pristopili h KB samo zato, "ker niso več čutili s slovenskim narodom, ker so se narodu, iz katerega izhajajo, odtujili, ker niso imeli značaja, ker so bili poturice". Takrat, ko je slovenski narod najbolj trpel, so osumljenci menili, da je potrebno z vso vne-
mo sodelovati z okupatorjem in služiti njegovemu državnemu ustroju. "Osumljenci so prodane duše, zakrivili so mnogo in težko so oškodovali narodno čast."³⁹

O nekaterih obtoženih je pisalo, da "v skladu s podatki poizvedbe popolnoma priznavajo svojo krivdo. Imenovani so se torej v času sovražne okupacije kot Slovenci, saj vsi priznavajo, da so Slovenci, obnašali tako, kot se nobeden Slovenec, ki je količkaj gledal na svojo čast in na čast svojega naroda ne bi."⁴⁰ Spet drugi "niso imeli nobene hrbtenice, značaja, da so se za judeževe groše prodali in vdinjali Nemcem",⁴¹ ali pa so zaradi svoje "suženjske miselnosti, sebičnosti in strahopetnosti in tudi radi sovraštva do slovenskega naroda sodelovali z okupatorjem, mu vda-
no in zvesto služili ter delali razne usluge".⁴²

4. Razprava

Po tem, ko je javno tožilstvo pri SNČ vložilo obtožnico, je sodnik razpisal glavno razpravo. SNČ je moralo o vsaki razpravi pisati razpravni zapisnik. Na posebnem obrazcu so bili najprej navedeni predsednik senata, štirje člani in tajnik senata, nato pa še javni tožilec (oz. njegov namestnik) in eden ali več obtožencev. Na obrazcu razpravnega zapisnika je bil predviden tudi zagovornik obtožencev, vendar ga pri razpravah pred SNČ v Mariboru ni imel noben obtoženec. Vsi so se zagovarjali sami. Glede na število obtožencev lahko sklepamo, da so bile razprave kratke in da so imeli zelo malo časa za zagovor.

Na razpravi je najprej javni tožilec prebral obtožnico. Nato je predsednik senata pozval posamezne obtožence k zagovoru. Le-ti so se navadno zagovarjali tako kot na zaslišanju. Nato je javni tožilec predložil dokaze (prijave, zaslišanje osumljenca in prič) in na podlagi obtožnice predlagal kazen. Obtoženci so vedno prosili za "milo kazen". Po kratkem in tajnem posvetu senata je predsednik senata izrekel sodbo in na podlagi ustreznega člena Zakona obtožence v večini primerov obsodil.⁴³

Na prvi razpravi pred SNČ v Mariboru, 4. julija, je senatu predsedoval Avgust Habermuth. Obtožnico je branil javni tožilec za mariborsko okrožje, Jože Pavličič, ki je v tej vlogi nastopil samo na prvi razpravi. Na večini razprav je kot njegov namestnik nastopal dr. Bojan Petrič.⁴⁴ Mariborsko SNČ je sicer zasedalo v treh senatih. Poleg Habermutha sta senatom predsedovala še Miloš Senica in dr. Emil Korbar. Tisti, ki so jim sodili senati v Mariboru, so bili do razprave zaprti predvsem v taborišču na Teznem in v zaporih Ozne, tako da je moral predsednik senata pred vsako razpravo obvestiti ustrezne institucije o tem, kateri zaporniki morajo biti privedeni na razpravo.⁴⁵

Kljub temu se je nekajkrat zgodilo, da na razpravo ni bil priveden pravi obtoženec. Tako je mariborski senat SNČ 11. julija 1945 izdal potrdilo, da je bil Ivan Zamuda izpuščen na svobodo, "ker se je pred sodiščem ugotovilo, da je bil aretiran in priveden k razpravi pomotoma in se je

³⁷ PAM, SNČ, šk. 3, 43/45 (Obtožnica).

³⁸ PAM, SNČ, šk. 5, 66/45 (Obtožnica).

³⁹ PAM, SNČ, šk. 4, 52/45 (Obtožnica).

⁴⁰ PAM, SNČ, šk. 2, 30-35/45 (Obtožnica).

⁴¹ PAM, SNČ, šk. 3, 45/45 (Obtožnica).

⁴² PAM, SNČ, šk. 3, 41/45 (Obtožnica).

⁴³ PAM, SNČ, Razpravni zapisniki.

⁴⁴ Obtožnice tožilstva pa so poleg obeh omenjenih zagovarjali še Vladimir Punčuh, dr. Sonja Kukovec, dr. Gojmir Jelenc, dr. Franjo Vrtnjak in Tine Golob.

⁴⁵ PAM, SNČ, Razpravni zapisniki razprav v Mariboru.

zaporno povelje glasilo na drugo osebo istega imena."⁴⁶ Zanimiv je bil tudi primer Barbare Ul, ki je bila klicana na razpravo 6. avgusta 1945, vendar je bil privedena "neka druga istega imena in priimka, a s povsem drugimi podatki".⁴⁷

Razprave so potekale v kazinski dvorani mariborskega Narodnega gledališča.⁴⁸ Bile so javne, torej so se jih ljudje lahko udeležili. Potek razprav so lahko spremljali tudi na Slomškovem trgu, saj so bili tam postavljeni zvočniki. Kot je bilo zapisano v Vestniku mariborskega okrožja, je razprave 5. julija poslušala množica ljudi, ki "z zadoščenjem komentira potek razprav in odobrava obsodbe, ki so jih deležni vsi izdajalci in sovražni elementi, ki so sodelovali z okupatorjem in poptevali svojo osebno in narodno čast."⁴⁹

Senati SNČ so nekajkrat poslovali tudi izven Maribora, in sicer v Guštanju, Strnišču, Marenbergu in v Murski Soboti.⁵⁰ Posebnost delovanja SNČ v Strnišču je, da so bile obtožnice največkrat prepisane Oznini "predlogi za pokaznitev" in da je bilo kar nekaj obtožencev obsojenih zato, ker so med vojno sodelovali s četniki.⁵¹

Druga posebnost je poslovanje senata SNČ v Marenbergu. Vse osumljene, brez izjeme, je obtožnica bremenila, da so bili člani KB. Izmed 133-ih obtoženih jih je sodišče 8 oprostilo zato, ker so sami trdili, da niso bili člani KB in ker jim sodišče članstva v tej organizaciji dejansko ni moglo dokazati. Tako jih je moralo zaradi pomanjkanja dokazov oprostiti. Razen Ernesta Perglava, ki je bil obsojen na izgubo narodne časti za dve leti in zaplembo nepremičnin v Bistriškem jarku, so bili vsi ostali obsojeni samo na izgubo narodne časti (od 1 do 4 let).⁵² Kot je bilo zapisano v utemeljitvi sodb, je bil vzrok za te nizke kazni v tem, da je sodišče upoštevalo v nacionalnem pogledu "izredno žalostne prilike v marenberškem okraju, kjer je bila propaganda izredno močna in to zlasti pri ljudeh /.../, ki so

skoro brez izjeme gospodarsko šibkejši ljudje in popolnoma odvisni od močnejših, ki so bili zagrizeni hitlerjanci". Ob upoštevanju teh okoliščin, kot tudi družinskih razmer posameznih obtožencev, je sodišče le-tim izreklo "izredno nizke kazni, ki jih smatra glede na izjemne prilike obtožencev za primerne".⁵³

Senati SNČ v Mariboru so izrekli vse po zakonu predvidene kazni (izguba narodne časti, prisilno delo in zaplemba premoženja). Več obtožnic so zavrnil, predvsem po 4. avgustu 1945, saj so navedena kazniva dejanja obtoženih spadala pod amnestijo, ki jo je dan prej objavilo predsedstvo SNOS-a. Več obtožencev je bilo oproščenih, največ (23) na razpravi v Strnišču 10. avgusta 1945.⁵⁴ Razloge za takšne odločitve je sodišče navedlo v utemeljitvi sodb.

Kot zanimivost naj navedem, da sta bila oproščena tudi Ervin Ussar in Borut Šali, in sicer zaradi mladostnosti. Ussar je bil obtožen, da je 1944 na ulici pretepel nekega dečka in ga ozmerjal z izrazom "vindišarski pes", kakor je ozmerjal še mnoge druge, ki so govorili slovensko. Sodišče ga je spoznalo za krivega, vendar "spričo njegove mladostnosti, slabotnosti in popolnoma zanemarjene vzgoje" sodišče ni izreklo nobene kazni, ampak ga je izročilo krajevnim oblastem zaradi nadzora in vzgoje. "Ussar Ervin je primer otroka s popolnoma zanemarjeno vzgojo. Živel je ves čas po raznih kmetijah na Zg. Štajerskem popolnoma zanemarjen in brez pravega nadzorstva. Svoje dejanje odkrito priznava."⁵⁵

Šali je bil član organizacije Hitler Jugend, prostovoljno je pristopil k Volksturm in bil "zagrizen hitlerijanec". Če so njegovi sošolci govorili slovensko, jih je tožil svojim profesorjem. Sodišče mu je krivdo sicer dokazalo. Ker pa je bil obtoženi rojen 25. septembra 1929 in po ugotovitvi sodišča mlajši mladoletnik, mu ni bila izrečena nobena kazen. "Bolj ko on za svoje dejanje, je odgovorna mati za napačno vzgojo po smrti obtoženčevega očeta."⁵⁶

V nekaj primerih se je sodišče izreklo za nepristojno in obtožence predalo vojaškemu sodišču, obtoženko Franciško Štaudinger⁵⁷ pa izseljeniški komisiji. 5. člen Zakona je namreč določal,

⁴⁶ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1.

⁴⁷ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/2.

⁴⁸ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/2.

⁴⁹ Razprave sodišča narodne časti, Vestnik mariborskega okrožja (Vestnik), 5. julij 1945, št. 19, str. 1.

⁵⁰ Razprave pred senatom SNČ v Guštanju so bile od 10. do 12. julija, od 1. do 3. avgusta, 11. in 20. avgusta; v Strnišču je SNČ sodilo od 24. julija do 10. avgusta ter od 16. do 18. avgusta, v Marenbergu so razprave potekale 9. in 10. avgusta, v Murski Soboti pa 24. avgusta.

⁵¹ PAM, SNČ, prim. šk. 11, 117/45; šk. 13, 128/45; šk. 14, 130/45, 132/45 (Sodbe).

⁵² PAM, SNČ, šk. 16, 183/45; šk. 17, 184/45 in 185/45 (Sodba).

⁵³ PAM, SNČ, šk. 16, 183/45 (Sodba).

⁵⁴ PAM, SNČ, šk. 14, 137/45 (Sodba).

⁵⁵ PAM, SNČ, šk. 6, 74/45 (Sodba).

⁵⁶ PAM, SNČ, šk. 13, 127/45 (Sodba).

⁵⁷ PAM, SNČ, šk. 15, 158/45 (Sodba).

da se v primeru, ko gre za težje kaznivo dejanje, za katero SNČ ugotovi, da zanj ni pristojno, izreče za nepristojno in zadevo preda pristojnemu sodišču.⁵⁸ Tako je SNČ nekatere obtožence predalo vojaškemu sodišču: v primeru Ane Cizer, Irme Pihler in Ane Pihler je sodišče spoznalo, da so obtoženke Nemke in zato "ne morejo biti nosilke slovenske narodne časti".⁵⁹ SNČ je izročilo vojaškemu sodišču tudi Emo Jeraš, za katero je v obtožnici pisalo, da je slovenske narodnosti, vendar je sama izjavljala, da je Nemka. Sodišče je na razpravi ugotovilo, da obtoženka ne zna slovensko in se izreklo za nepristojno.⁶⁰ Jožef Jakomini je bil kočevski Nemec, obtožen za sodelovanje v okupatorjevih polvojaških organizacijah, vendar vprašanja "Kočevjarjev, ki so se prostovoljno izselili, bodisi da so Slovenci ali Nemci, ne more reševati sodišče slovenske narodne časti, ampak edino le vojaško sodišče."⁶¹ Hermina Zimmerl je trdila, da je Slovenka. Zaslišane priče so izjavile ravno nasprotno. Sodišče je menilo, da njeno delovanje in vzgoja otrok kažejo na to, "da je za Slovenko ni mogoče več smatrati". Poleg tega je bil njen mož Nemec. "To sodišče smatra, da sme soditi le članom slovenskega naroda, kar pa obtoženka ni več, to pa iz vidika, da brani slovensko narodno čast, ki je obtoženka kot Nemka niti ne more imeti."⁶²

Poleg tistih, ki so bili na sodišču spoznani za Nemce ali so se sami tako opredelili, je SNČ predalo vojaškemu sodišču tudi tiste, katerih kazniva dejanja so imela "za posledico preganjanje, internacijo in selitev".⁶³

Po končani razpravi in pravnomočnosti sodbe je sodišče obsojence pošiljalo v bivšo mariborsko kaznilnico za Dravo (pod upravo sodišč) ali pa v taborišče v Bresternici. Od takrat naprej obsojenci niso bili več v pristojnosti Ozne.⁶⁴

5. Sodba

SNČ je izrekalo sodbo "v imenu slovenskega naroda". Pri sojenju je uporabljalo splošne kazenske predpise in postopke rednih sodišč, če ti niso nasprotovali Zakonu. Sodba je bila takoj

pravnomočna.⁶⁵ Sodbe so morale biti napisane v enem izvorniku, ki ga je sodišče poslalo v Ljubljano, in v petih overjenih prepisih.⁶⁶

Na začetku vsake sodbe so bili navedeni predsednik senata, njegovi člani in tajnik, javni tožilec in obtoženci. Sodišče je na podlagi obtožnice, ki jo je podalo javno tožilstvo, razpravljalo o obtožencih, ugotovilo, česa so krivi in jih glede na to, ali so zagrešili prestop, ali zločin, obsodilo na kazni, ki jih je predpisoval Zakon. Vsaka sodba je bila, tako kot obtožnica, ustrezno utemeljena, podpisala pa sta jo predsednik in tajnik senata. Utemeljitev sodb so bile navadno prepisane utemeljitve obtožnic. Ponekod, predvsem pri utemeljevanju okoliščin, ki so privedle do kaznivega dejanja, so bile nekoliko dodelane in razširjene.

Sodišče je pri obsojenem Francu Franku upoštevalo, da nima desne roke in mu je zato izreklo samo kazen izgube narodne časti za eno leto brez prisilnega dela ali zaplembe imovine. Olajševalna okoliščina za Ladislavo Fučkar je bil šestnajstmesečni otrok, za Ivana Gupfleitnerja pa trije nezakonski otroci, ki so bili v času njegovega vstopa v KB še majhni. "Pri Jusu Martinu, ki je napravil vtis bolj nepoboljšljivega nemčurja pa je z ozirom na to, da je itak ločen in ne živi pri družini, odmerilo radi otrok izgubo narodne časti na 2 leti, dalo mu je pa 1 leto lahkega prisilnega dela." Gašper Karničnik je pred koncem vojne pričel podpirati NOB. Njegova obsodba je utemeljena tako: "Če je v času, ko je NOV bila že blizu njegovega doma in se je tudi slepcu vidno bližal konec nacistične oblasti, podprl NOV, s tem svoje narodne časti ni opral".⁶⁷ Rozi Kocjančič je sodišče kot olajševalne okoliščine štel njeno priznanje, telesno in duševno zaostalost, obtežilno pa je bilo dejstvo, da je bila obsojenka članica KB že pred vojno.⁶⁸

Obtoženci, ki so bili člani KB in so želeli omiliti kazen in krivdo, so se zagovarjali z nevednostjo in slabim gmotnim stanjem. SNČ je štel članstvo v KB za kaznivo dejanje (načelno je zastopalo stališče, da je vstop Slovencev v KB narodno izdajstvo) "ne glede na motiv včlanjenja, kajti vsakemu Slovencu je moralo biti jasno, kakšni so cilji in delovanje te organizacije." Motiv

⁵⁸ *Ul SNOS in NVS*, 9. junij 1945, št. 7.

⁵⁹ *PAM, SNČ, sk. 15, 168/45 in 163/45 (Sodba, Obtožnica)*

⁶⁰ *PAM, SNČ, sk. 5, 66/45 (Sodba, Obtožnica)*.

⁶¹ *PAM, SNČ, sk. 12, 122/45 (Sodba, Obtožnica)*.

⁶² *PAM, SNČ, sk. 5, 64/45 (Sodba)*

⁶³ *PAM, SNČ, sk. 10, 104/45 (Sodba)*.

⁶⁴ *Zavodlav. Iz dnevninskih zapiskov*, str. 35 – 36.

⁶⁵ *Ul SNOS in NVS*, 9. junij 1945, št. 7.

⁶⁶ *PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Vsem predsednikom senatov ..., 19. julij 1945)*.

⁶⁷ *PAM, SNČ, sk. 1, 1/45 (Sodba)*.

⁶⁸ *PAM, SNČ, sk. 1, 12/45 (sodba)*.

vstopa v KB je sodišče upoštevalo samo pri izbiri in odmeri kazni.⁶⁹ Vincencu Glatzu je tako sodišče priznalo kot olajševalno okoliščino dejstvo, da je vstopil v KB že 1931, ko še ni bilo moč predvideti "poznejšega zločinskega delovanja" KB in dejstvo, da je bil 1939 izključen iz KB.⁷⁰

V eni od utemeljitev je zapisano, da obtoženci "priznavajo, da so vršili pod okupatorjem funkcije oz. dejanja, ki jim očita obtožnica. Vsi obtoženci se zagovarjajo, da so te funkcije oz. dejanja vršili iz strahu pred posledicami, če bi sodelovanje z okupatorjem odklonili. Ta zagovor njihove krivde /.../ ne izključuje. Pravilna reakcija in strah pred okupatorjem, tudi če bi bil strah utemeljen, namreč ni smela biti taka, kakor so jo pokazali obtoženci, da so se podali okupatorjevemu pritisku in z njim sodelovali ter mu hlapčevsko služili. Kakšen bi moral biti pravilni odgovor na grožnje okupatorja, na grožnje domačih hlapcev, je pokazala ogromna večina naroda vseh slojev, ki je raje sprejela na sebe častno trpljenje in težko osvobodilno borbo, kakor pa narodne časti nevredno hlapčevanje. Večina obtožencev skuša opravičiti ali vsaj omiliti svojo krivdo s tem, da navaja, da Nemcem ni izdala nobenega domačina. Tak zagovor je jalov," je še pisalo.⁷¹

Franc Kalunder se je zagovarjal, da ne ve, kdo so partizani. "S tem je pač sam izrekel kako daleč se je postavil od narodne skupnosti", je sodišče komentiralo njegovo nevednost. Za Marto Wagner v utemeljitvi piše, da "je šolski primer, ki je pozabila na svojo narodno čast. To sledi iz njene nastopa pred sodiščem samega, ko se je pokazala zakrknjena in sovražna /.../ Svojo tujo miselnost je pokazala s tem, da je bežala iz domačega kraja pred narodnimi osvoboditelji, svojega edinega otroka dala krstiti na čisto nemško ime in poročila Slovence, ki se je ves vdinjal okupatorju in celo služil v nemški vojski."⁷²

V obrazložitvi ene od sodb je pisalo, da predstavljalo štiri obsojene ženske "tip onih deklet, ki so v času okupacije pozabile na svojo narodno čast in se takoj spustile z okupatorjevimi vojaki v prijateljske odnose /.../ in z njimi prijateljsko občevale. Skoro brez izjeme priznavajo, da so z nacisti popivale in plesale ali se sprehajale. Opravičila za tako, slovenskega dekleta, nevredno ponašanje niti same ne najdejo." Tri so

se zagovarjale s tem, da so bile premlade in se niso zavedale svojih dejanj. Sodišče je tak zagovor sprejelo obtežilno, "ker kaže na pokvarjenost, tako v moralnem kakor v nacionalnem oziru. Vse so, kakor izrecno priznavajo, vedele za grozodejstva nacistov nad našim poštenim ljudstvom. Kljub temu so se takrat družile s temi zločinci in to javno in v obliki, da se je zgražala vsa okolica."⁷³

Marija Pikalo je bila obsojena zato, ker je sprejemala nemške vojake v svoje stanovanje. "Na vprašanje zakaj je to storila, je odvrnila, da je ljubezen mednarodna. Napravila je vtis zagrižene nepoboljšljivke in se ji je zato odmerilo tudi lahko prisilno delo za dve leti," je med drugim pisalo v utemeljitvi.⁷⁴ Obtožene Martina Sternjaka, Rozo Medila in Franca Bartuneka pa je sodišče oprostilo, ker "niso pri zdravi pameti".⁷⁵

6. Kazni

SNČ je lahko izreklo naslednje kazni: izgubo narodne časti, lahko ali težko prisilno delo in popolno ali delno zaplembo premoženja v korist države. Po 4. členu je bila redna kazen izguba narodne časti, ki sta ji bili po potrebi dodani ena ali druga ali obe ostali kazni. Izguba narodne časti je pomenila "izključitev od javnega udejstvovanja, izgubo pravice do javnih služb, poklicev in dostojanstev, izgubo vseh državljanskih in političnih pravic". Kazen izgube narodne časti je bila lahko začasna ali trajna.⁷⁶

Kazen prisilnega dela je lahko sodišče izreklo največ za dobo deset let. Kazen težkega prisilnega dela in popolne zaplembe premoženja je smelo sodišče izreči, kadar je kaznivo dejanje ocenilo kot zločin. Pri izrekanju kazni je moralo upoštevati vse obtežilne in olajševalne okoliščine, pri zaplembi premoženja pa preveriti, ali je imel obtoženec nepreskrbljeno družino. Če je obtoženec po storjenem dejanju prispeval k "ostvaritvi namenov narodno osvobodilnega boja, sodišče to upošteva pri izrekanju kazni in ga sme v izrednih primerih tudi oprostiti vsake kazni".⁷⁷

12. julija 1945 je Žigon predsednikom senatov SNČ poslal okrožnico, v kateri jih je opozoril, naj ne izrekajo pogojnih obsodb.⁷⁸ Starejšim in

⁶⁹ PAM, SNČ, sk. 6, 74/45 (Sodba).

⁷⁰ PAM, SNČ, sk. 8, 86/45 (Sodba).

⁷¹ PAM, SNČ, sk. 1, 1/45 (Sodba).

⁷² PAM, SNČ, sk. 1, 1/45 (Sodba).

⁷³ PAM, SNČ, sk. 2, 17/45 (Sodba).

⁷⁴ PAM, SNČ, sk. 10, 105/45 (Sodba).

⁷⁵ PAM, SNČ, sk. 16, 181/45 (Sodba).

⁷⁶ Ul SNOS in NVS, 9. junij 1945, št. 7.

⁷⁷ Prav tam.

bolnim osebam sodišče ni izrekalo kazni prisilnega dela, "ker bi bila taka kazen iluzorna".⁷⁹

Sodišče je torej pri odmeri kazni upoštevalo ugotovljena dejstva, gospodarski in družinski položaj obtožencev in njihovo starost. Pri nekaterih obtožencih je sodišče tudi upoštevalo, "da so jih dogodki izpametovali in da bodo lahko še dobri člani slovenskega naroda ter prispevali vsaj k obnovi, če so že ovirali osvobodilno borbo".⁸⁰

Glede kazni zaplembe premoženja je javni tožilec Slovenije 5. julija 1945 izdal okrožnico, v kateri je sporočal, da mora oblastvo, pri katerem je potekal postopek, za katerega je bila predvidena kazen zaplembe premoženja, zbrati vse podatke o premoženju osumljene ali obtožene osebe. Sodišče je odločalo o tem, ali gre za popolno ali delno zaplembo (v primeru slednje tudi določi, kaj obsojencu ostane). Obsojence so morali sodniki opozoriti na to, da je lahko zaplenjeno tudi premoženje, ki bi bilo odkrito naknadno.⁸¹

Če je bil obtoženec obsojen za zaplembo premoženja v korist države, je moralo sodišče o tem obvestiti okrajno narodno sodišče (ki je izvedlo zaplembeni postopek), če ga ni bilo, pa delegata ministrstva za pravosodje pri okrajnem sodišču obsojenčevega stalnega bivališča, okrajni NOO ali okrajni odbor OF obsojenčevega stalnega bivališča in komisijo za upravo narodne imovine v Ljubljani.⁸²

V okrožnici z dne 19. julija so bila navodila o izvajanju kazni in navodila glede obveščanja o izidu razprave. Če obtoženec ni bil obsojen na kazen prisilnega dela, če niso obstajali razlogi za pridržanje v zaporih in če javni tožilec ni nasprotoval izpustitvi, je moral predsednik senata po razpravi obvestiti komandanta zaporov o izpustitvi obtoženca. Če je bil obtoženec obsojen na izgubo narodne časti, je moral predsednik senata o tem obvestiti krajevni oz. mestni NOO, če tega ni bilo, pa mestni oz. krajevni odbor OF obsojenčevega stalnega bivališča in njegove zaposlitve. Poudarjeno je bilo, da je to obvestilo

pomembno "radi pravilnega vodstva volilnih imenikov." Po odloku predsedstva SNOS o razpisu volitev v krajevne in okrajne NOO je bila namreč volilna pravica vezana na stalno bivališče volilca oz. na bivanje zaradi zaposlitve.⁸³

Sodišče je moralo vsak drugi ali tretji dan poslati SNČ v Ljubljano seznam vseh obsojenih na kazen prisilnega dela v dveh izvodih. En izvod je obdržalo ljubljansko SNČ, drugega pa je poslalo Ministrstvu za notranje zadeve, ki je skrbelo za izvršitev. Seznami so morali biti izdelani posebej za lahko in posebej za težko prisilno delo.⁸⁴

Javni tožilec DFJ, dr. Jože Vilfan, je 30. avgusta podal naslednjo obrazložitev glede prisilnega dela. Če je bila izrečena kazen lahkega prisilnega dela za dobo do dveh let, se je štela kot kazen prisilnega dela brez odvzema svobode in je trajala dve leti. V primeru, da je bila izrečena kazen lahkega prisilnega dela v trajanju od dveh do petih let, je to pomenilo, da gre za kazen odvzema svobode brez prisilnega dela v trajanju od dveh do petih let. Če pa je bila izrečena kazen prisilnega dela v trajanju več kot pet let, je to pomenilo kazen odvzema svobode s prisilnim delom za več kot pet let.⁸⁵

Na podlagi omenjene obrazložitve je Ministrstvo za notranje zadeve pri NVS izdalo začasno navodilo o izvrševanju kazni prisilnega dela brez odvzema prostosti, po kateri je morala oseba, ki je bila obsojena na kazen prisilnega dela brez odvzema prostosti, opravljati predvsem fizična dela brez nagrade in možnosti izbire. Pri dodelitvi dela je bilo potrebno upoštevati njene telesne in duševne zmožnosti, kot tudi usposobljenost za določena dela. Obsojenec, ki je prestopal tako kazen in ni imel lastnih sredstev, je prejemal od podjetja ali ustanove, kjer je prestopal kazen, potrebno oskrbo. Obsojenci so kazen prisilnega dela brez odvzema prostosti praviloma prestajali pri javnem (državnem, okrožnem, okrajnem) podjetju ali ustanovi v tistem okraju, kjer so imeli stalno prebivališče. Izjemoma so obsojenca zaposlovali pri zasebnih podjetnikih, ki jih je oškodoval okupator in njegovi pomagači. Sodišče, ki je izreklo kazen, je po pravnomočnosti sodbe napotilo obsojenca na njegovo stalno prebivališče in s prepisom sodbe obvestilo

⁷⁸ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1 (Vsem predsednikom senatov, 12. julij 1945).

⁷⁹ PAM, SNČ, šk. 12, 121/45 (Sodba).

⁸⁰ PAM, SNČ, šk. 1, 1/45 (sodba).

⁸¹ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1.

⁸² PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1 (Vsem predsednikom senatov, 19. julij 1945).

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1 (Vsem predsednikom senatov, 24. julij 1945).

⁸⁵ PAM, SNČ, šk. 18, 1249004/18/1 (Javnim tužiocima federalnih jedinica, 30. avgust 1945).

odsek za notranje zadeve pri okrajnem NOO, v katerem je prebival obsojenec. Okrajni NOO (omenjeni odsek) je nato odredil izvršitev kazni in o končani kazni obvestil sodišče. Krajevni NOO so morali biti pooblaščenici za izvrševanje takih kazni. Izvrševanje kazni prisilnega dela brez odvzema prostosti je nadzorovala NM.⁸⁶

7. Kazenski zavodi

Obsojeni pred SNČ v Mariboru so kazni prestajali v taboriščih Bresternica, Tezno (tovarna letal), Studenci in v Strnišču pri Ptuj. Pooblaščenstvo Ozne za mariborsko okrožje je imelo za svoje potrebe na razpolago sodne zapore in policijske zapore v Slovenski ulici v Mariboru.⁸⁷

S Pravilnikom o ureditvi kazenskih taborišč (februar 1945) je bilo določeno, da se taborišča postavijo izven naseljenih območij: "Najbolj primerni prostori bi bili večji gradovi ali vojaške barake, ki se nahajajo v bližini železnic in v bližini krajev, kjer se bo delovna sila izkoriščala." Varoval jih je Knoj.⁸⁸

V sodnih preiskovalnih zaporih ali v policijskih zaporih so po zaslišanju zapornikov odločili, kaj z njimi. Izpustili so jih malo, predvsem tiste, ki so bili privedeni samo na podlagi ustne obtožbe. Večino zapornikov so poslali v taborišče v Strnišče ali v Hrastovec. Ti zaporniki so bili največkrat člani KB, ŠDZ, NSDAP. Zapornik, ki mu je bila krivda dokazana ali jo je sam priznal, je bil poslan pred sodišče. Imel pa je še eno možnost: "če obveščevalno obdeluje okolico, s katero lahko zapornik kontaktira, ga potem, ko podpiše posebno izjavo, pridobimo za našega agenta". Vsak tak primer je moral odobriti pooblaščenec Ozne.⁸⁹

Največje taborišče v Strnišču je bilo bivše nemško delovno taborišče in je spadalo pod načelstvo Ozne za Slovenijo. V to taborišče so Nemci vozili Štajerce, ki niso bili predvideni za nemške državljane. Taborišče je bilo delovnega značaja, saj so taboriščniki začeli graditi tovarno. Okrog taborišča je bila mrežna ograja z ustrezno osvetlitvijo, stražarnice, vhodna vrata so

bila zavarovana. V taborišču samem so bili upravni prostori, baraka za osebje, jedilnice, kuhinje, skladišča, barake za taboriščnike s stranišči in umivalnicami, osrednje dvorišče, vmes pa so bile urejene poti. V nujnih primerih je bilo primerno za več tisoč ljudi. Ob osvoboditvi je nemška uprava taborišča razpadla, taboriščniki so odšli domov. Taborišče so najprej uporabili za ustaše, ki so jih kmalu poslali na Hrvaško, za kočevske Nemce in za Štajerce, ki so sodelovali z okupatorjem in so čakali na sodišča ali na izgon.⁹⁰ Kmalu je postalo premajhno, zato je pooblaščenstvo Ozne za mariborsko okrožje uredilo novo taborišče v Hrastovcu.⁹¹

Taboriščni režim naj bi bil uradno enak režimu v kaznilnicah in preiskovalnih zaporih. Prepovedana so bila maščevalna dejanja, vendar v resnici ni bilo tako. Tako zasliševalci (oznovci) kot tudi stražarji (knojevci), se niso obnašali, kot jim je bilo ukazano. Smrtnost taboriščnikov je bila velika zaradi vedno večje gneče, slabe prehrane in oskrbe nasploh, slabe so bile tudi higienske razmere. Mrtve so pokopavali v gozdu za taboriščem.⁹²

Zavadlavova izkušnja v tem taborišču je bila naslednja: "Pogledam v kuhinjo in jedilnico, kjer nekateri prav v gneči jedo neko vodeno smrdečo brozgo iz različnih porcij. Je namreč čas kosila. Iz barak s taboriščniki neznansko smrdi, zato rajši ne stopim vanje. Videti so strašno natlačene, ob vseh je nekaj žensk in otrok. Vsi skupaj so videti zelo prestrašeni, še bolj, ko me zagledajo v oznovski uniformi. Sprehodim se med barakami, ko zaslišim petje "Hej, brigade, hitite!" Kako to - v taborišču? Zagledam kolono taboriščnikov, ki v peterostopih prihaja po poti od barak proti jedilnici. Taboriščniki pojejo, zraven pa gre nekaj knojevskih stražarjev. Med stražarji je tudi zloglasni maščevalni knojevec, ki so mu še mladoletnemu Nemcu zažgali hišo s starši in brati vred. V rokah ima kol in tepe po glavi tiste, ki nočejo peti." Bili so kočevski Nemci.⁹³ Zavadlav tudi opisuje, kako so oznovci streljali taboriščnike.⁹⁴

Taborišči v Strnišču in Hrastovcu sta bili ukonjeni jeseni 1945.⁹⁵

⁸⁶ PAM, SNČ, sk. 18. 1249004/18/1 (Začasno navodilo za izvrševanje kazni prisilnega dela brez odvzema prostosti)

⁸⁷ Zbornik "Nemci" na Slovenskem 1941-1955 (ur. Dušan Nečak), str. 142.

⁸⁸ Vodnišek Starič: Prerazem, str. 194, 269.

⁸⁹ Zavadlav: Iz dnevnih zapisov, str. 35

⁹⁰ Prav tam, str. 67-68.

⁹¹ Zbornik "Nemci" na Slovenskem 1941-1955, str. 142.

⁹² Zavadlav: Iz dnevnih zapisov, str. 68.

⁹³ Prav tam, str. 68-69.

⁹⁴ Prav tam, str. 92-93

⁹⁵ Prav tam, str. 99.

Vestnik mariborskega okrožja je 25. avgusta poročal o obisku novinarjev v taborišču v Bresternici, v katerem so med vojno živeli ujeti Rusi in Angleži. V dveh taboriščnih kompleksih je bilo v času obiska novinarjev okoli 500 kaznjencev. Po vojni so bile popravljene barake, urejene poti, napeljana elektrika, kaznjenci so obdelovali zelenjavni vrt, ustanovili lastne delavnice (mehanična, čevljarska, krojaška, jermenarska, mizarska), v katerih so delali za potrebe taborišča in vojnega področja. Imeli so lastno kuhinjo in pekarno in svojega taboriščnega zdravnika, ki ni bil "uradni, legalizirani morilec milijonov sestradanih, oslabelih, za delo nesposobnih in bolnih internirancev. Ne, z resnično demokratičnim duhom prežeti zdravnik v novi Jugoslaviji se zaveda svojega človečanskega poslanstva in vidi v bolnem kaznjencu edino le pomoči potrebnega človeka."⁹⁶

Kaznjence so razporejali na delo glede na njihove zdravstvene in telesne sposobnosti. Za bolnike sta bili v taborišču dve sobi (ena za ženske in ena za moške). Zdravi kaznjenci so delali v taborišču in izven njega, na bližnjih kmetijah in državnih posestvih. Gradili so most, ceste in elektrarno. Tisti, ki so opravljali težja dela, so dobili dodatne obroke hrane, kar je časnik komentiral takole: "Kot primer demokratičnosti naj povejmo, da dobiva uprava in stražarji prav tak kruh kakor kaznjenci". Svojci so lahko kaznjencem poslali tedensko en paket potrebščin.⁹⁷

Za mir in red v sobah so skrbeli sobni starešine, ki jih izvolili kaznjenci med seboj. Za njihovo politično, kulturno in vzgojno delovanje je moral skrbeti politikomisar taborišča. Politične ure so potekale enkrat tedensko, kaznjenci pa so jim sledili "z velikim, vedno še naraščajočim zanimanjem".⁹⁸

Kaznjenci so izdelali stenski časopis, v katerem so bile pesmi in članki. Med kaznjenci je bilo nekaj risarjev, glasbenikov, deloval je pevski zbor, imeli so celo amatersko gledališče. 26. avgusta je bil v taboriščni dvorani miting kaznjencev, na katerem je uprava taborišča razglasila imena amnestirancev. Menda so bili nekateri kaznjenci nad razmerami v taborišču tako navdušeni, da so posamezniki "tudi po amnestiji hoteli še dalje ostati v taborišču".⁹⁹

Zaradi slabih razmer v omenjenih zavodih je Ministrstvo za notranje zadeve posredovalo NM navodila za upravljanje taborišč in za organiziranje delavnic. Od julija 1945, še posebej pa po avgustovski amnestiji, so v kazenskem postopanju začeli spoštovati predpise, upoštevati razlike med kaznivimi dejanji in razločevati zapornike.¹⁰⁰

Ostalo poslovanje

Poleg sojenja kaznivih dejanj je moralo SNČ opravljati administrativne posle: vodilo je vpisnik osumljenih in obsojenih, izvrševalo razna navodila, ki jih je dobivalo iz Ljubljane, pisalo poročila o svojem delovanju, skrbelo za izvršitev kazni, reševalo nastale probleme in usklajevalo svoje delo z vsemi, ki so bili na kakršenkoli način povezani z delovanjem sodišča.

Tako je bilo 5. julija poslano prvo poročilo o delovanju SNČ v Mariboru. V njem je med drugim zapisano: "Pripominjamo, da zasedamo v dveh senatih, izmenoma vsaki dan in sproti opravljamo slučaje, ki nam jih predloži javno tožilstvo okrožja Maribor. Po izjavi tov. javnega tožilca bo prišlo pred to sodišče slovenske narodne časti več tisoč obtožencev." Zaradi pomanjkanja osebja na javnem tožilstvu, je potekala preiskava počasi in je bila večkrat pomanjkljiva. V poročilu je tudi pisalo, da se Miloš Senica, ki je bil imenovan za predsednika enega od senatov, še ni javil na delo. Zato je sodišče ljubljansko centralo prosilo, naj posreduje "da se nemudoma javi, ker je dela ogromno".¹⁰¹

V poročilu 9. julija je med drugim pisalo, da se je SNČ na sestanku dan prej odločilo, da bo javni tožilec pošiljal spise omenjenemu sodišču v večji količini in da bodo urejeni po krajih oziroma vrstah kaznivih dejanj. To naj bi omogočalo lažje delo. Zaslediti je mogoče pritožbo, da se nekateri člani sodišča, ki so bili določeni za to delo, še niso javili, drugi pa se udeležujejo razprav neredno, tako da v senatih delajo vedno isti ljudje. Pred predsednikom Habermuthom je 7. julija 1945 kot sodnik prisegel Miloš Senica.¹⁰²

Iz poročila o delovanju mariborskega SNČ 15. julija lahko ugotovimo, da je imel SNČ vpisnik takrat 53 zaporednih števil, imenik pa 201 ob-

⁹⁶ Kazensko taborišče ni več mučnica, ampak vzgajališče, *Vestnik*, 25. avgust 1945, št. 41, str. 1.

⁹⁷ *Prav tam*, str. 1-2.

⁹⁸ *Prav tam*.

⁹⁹ *Prav tam*, str. 2.

¹⁰⁰ Vodusek Starič *Prevzem*, str. 271.

¹⁰¹ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Poročilo, 5. julij 1945).

¹⁰² PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Poročilo, 9. julij 1945).

toženca. Sodišče zaostankov ni imelo, v Ljubljano pa je poslalo naslednjo prošnjo: "Nujno bi rabili vsaj še enega tajnika, ker poslujemo v treh senatih, tajnika sta pa dva in kljub udarniškem delu ni mogoče sproti opraviti vseh tajniških poslov."¹⁰³

Sprva so morali sodniki dnevno poročati o številu razprav in razpisanih primerov. Z okrožnico 19. julija je bilo določeno, da to ni več potrebno. Pač pa so morali senati SNČ vsako nedeljo pošiljati tedensko poročilo, ki je bilo izdelano na podlagi SNČ vpisnika. Poročilo je moralo vsebovati število tekočih števil v vpisniku, število obtožencev, število izrečenih sodb, koliko vseh obtožencev je bilo oproščenih in koliko jih je bilo oproščenih glede na posamezne kazni, koliko oseb je bilo kaznovanih na izgubo narodne časti, lahkega ali težkega prisilnega dela in koliko na delno ali popolno zaplembo premoženja. Zapisati so morali tudi, v koliko primerih je bilo SNČ nepristojno in koliko primerov je ostalo nerešenih. Rok za oddajo prvega takega poročila je bil 22. julij.¹⁰⁴

V poročilu 19. julija je mariborski senat sporočal, da se Ivan Muršak, ki je kot član sodišča prisegel v Mariboru, ne udeležuje razprav v Mariboru, ampak na Ptuj. Janko Ribič in Franc Fidelj, ki sta bila prav tako imenovana za člana SNČ v Mariboru, se do takrat še nista javila. Članov sodišča ni primanjkovalo, ponovno pa so opozorili, da bi nujno potrebovali še enega tajnika. Dnevno so obravnavali 30 - 40 primerov, posebnih primerov ni bilo, tudi zaostankov ne.¹⁰⁵

V poročilu 27. julija piše, da je bila sodba izrečena proti 548 obtožencem, proti 30 obtožencem je bila razprava preložena, ker nanjo iz različnih razlogov niso prišli. Glede teh je bilo odločeno, da jim bo sodišče sodilo v odsotnosti, če bo ugotovilo, da so na begu. Do takrat je sodišče obsodilo 475 obtožencev, 65 jih je oprostilo, v osmih primerih pa se je izreklo za nepristojno.¹⁰⁶

Glede na okrožnico 31. avgusta 1945 je mariborsko SNČ poslalo SNČ v Ljubljani končno po-

ročilo. Obtoženih je bilo skupaj 1992 ljudi, od teh po 3. členu Zakona 1368. Ravno toliko jih je bilo obsojenih na izgubo narodne časti, in sicer za trajno 10,¹⁰⁷ začasno je narodno čast izgubilo 1358 ljudi. Na kazen lahkega prisilnega dela je bilo obsojenih 308 ljudi, na kazen težkega pa 97 (skupaj 405). Premoženje je bilo zaplenjeno 125 obsojencem, od tega popolnoma 79, 46 pa delno. Oproščenih je bilo 220 oseb. Sodišče se je izreklo za nepristojno po 5. členu omenjenega Zakona v 65 primerih. Obravnavalo je tudi tri mladoletnike. Iz poročila je še razvidno, da pred mariborskim SNČ ni bil obsojen noben odvetnik.¹⁰⁸

Amnestija in ukinitve sodišča

SNČ je bilo ukinjeno 24. avgusta s posebnim zakonom predsedstva SNOS. Isti dan je omenjeno predsedstvo sprejelo tudi Ukaz o pomilostitvi oseb, obsojenih po Zakonu, ki je začel veljati že naslednji dan z objavo v Uradnem listu. Na podlagi omenjenega ukaza se je vsem, ki so bili kaznovani s težkim ali lahkim prisilnim delom, ta kazen odpustila. Tistim, ki so bili obsojeni na kazen izgube narodne časti, so se pravne posledice te kazni omejile na izgubo političnih in državljanskih pravic. Kazen zaplembe premoženja je ostala v veljavi.¹⁰⁹

Na podlagi 1. in 2. člena Ukaza o pomilostitvi je bilo pomiloščenih 688 ljudi; od tega 571 obsojenec in 87 obtožencev, ki še niso bili sojeni. Za tiste, ki so bili obsojeni na prisilno delo je bil izdan nalog, da se izpustijo na svobodo. Pomiloščeni niso bili tisti, ki so bili obsojeni zaradi članstva v KB in NSDAP. Na podlagi že omenjenega dopisa javnega tožilca DFJ (30. avgust) je bil naknadno izdan nalog, da se od tistih, ki so bili obsojeni zaradi članstva v KB in NSDAP izpustijo na svobodo tisti, ki so bili obsojeni na kazen lahkega prisilnega dela do dveh let. 133 oseb, ki je bilo obsojenih na kazen prisilnega dela in jim je bila odvzeta svoboda, je bilo izpuščenih na svobodo na podlagi pomilostitvenega ukaza predsedstva SNOS, 178 obsojencev pa naknadno glede na omenjeni dopis javnega tožilca DFJ.¹¹⁰

¹⁰³ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Poročilo, 15. julij 1945)

¹⁰⁴ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Vsem predsednikom senatorov..., 19. julij 1945)

¹⁰⁵ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Poročilo, 19. julij 1945).

¹⁰⁶ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Poročilo, 27. julij 1945)

¹⁰⁷ Glede na razpravne zapisnike in sodbe je bilo pred SNČ v Mariboru obsojenih 11 ljudi na izgubo narodne časti za trajno (M.Č.).

¹⁰⁸ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Končno poročilo, 20. september 1945).

¹⁰⁹ Ul SNOS in NVS, 25. avgust 1945, št. 29; Mikola Sodni procesi, str. 98.

¹¹⁰ PAM, SNČ, sk. 18, 1249004/18/1 (Končno poročilo, 20. september 1945).

Javni tožilec je že po prvi avgustovski (3. avgust) amnestiji 7. avgusta SNČ obvestil, da sme izdajati odločbe o amnestiji in pomilostitvi samo tisto sodišče, ki je vodilo postopek na prvi stopnji. Le-to je poslalo sodbo pravosodnemu ministrstvu, slednje pa predsedstvu Avnoj-a.¹¹¹ Prošnje za pomilostitev je reševalo SNČ, dokler je delovalo, nato pa okrožno sodišče v Mariboru, ki je prevzelo spise ukinjenega SNČ. Prošnjam za pomilostitev so bili priložene karakteristike, ki jih je izdajalo Ministrstvo za notranje zadeve (za tiste, ki so bili na prisilnem delu v kazenskih zavodih) kot tudi odbori OF oz. NOO. Nemalokrat so bile prošnje priložene izjave prič, ki so pričale v prid obsojenega. V imenu obsojenih so večkrat vlagali različne prošnje njihovi svojci, predvsem starši in zakonski partnerji. O teh prošnjah je nato razpravljalo predsedstvo SNOS-a, ki je lahko prošnji ugodilo popolnoma, kar pomeni, da je prosilca pomilostilo in mu črtalo kazen, samo delno, t.j., da je obsojencu znižalo odmerjeno kazen ali pa je njegovo prošnjo zavrnilo.

Nekateri obsojenci so prosili tudi za sodno rehabilitacijo. Če je pristojno sodišče prošnji ugodilo, je bila v kazenski evidenci izbrisana sodba SNČ. S tem so ti prosilci veljali za neobsojene. Napisanih je bilo tudi več prošenj za obnovo postopka, na okrožno sodišče pa so bile naslovljene tudi prošnje za izbris in znižanje kazni.

Ukaz o pomilostitvi je bil tudi osnova za izpustitev obsojencev, ki jo je moralo urediti SNČ. Preklicati je moralo vse razprave in čim prej izdelati poročilo o delovanju. Vsi nerešeni spisi in sodbe, ki so pred SNČ prispeli 25. in 26. avgusta, so morali biti poslani na javno tožilstvo.¹¹²

Procesi, ki so spadali pred sodišče narodne časti so se po njegovi ukinitvi nadaljevali pred rednimi sodišči.

Tako je sodišče slovenske narodne časti v Mariboru v 1368 primerih razsodilo: "V imenu slovenskega naroda: krivi!". Glede na krut nacistični okupacijski sistem menim, da SNČ ni samo odpravljalo posledic okupacije (še posebej, ker so Nemcem sodili pred vojaškimi sodišči), ampak je precejšnjemu številu ljudi, ki so bili med vojno prizadeti s strani okupatorja in njegovih domačih pomagačev, "odprlo možnosti", da se

maščujejo tistim, ki so se med vojno kompromitirali s svojim sodelovanjem z okupatorjem.

Zusammenfassung

"Im Namen des slowenischen Volkes:
Schuldig!"

Einige Slowenen arbeiteten während des Zweiten Weltkriegs aus verschiedenen Gründen im politischen, wirtschaftlichen, kulturellen und propagandistischen Bereich mit den Besatzern zusammen und übernahmen verschiedene Funktionen in deren Verwaltung und in (para)militärischen Einheiten.

Dies geschah in einer für Slowenien sehr schwierigen Zeit, als - wie es in der Präambel des Gesetzes über die Bestrafung von Verbrechen und Vergehen gegen die slowenische nationale Ehre (erlassen vom Slowenischen Volksbefreiungsrat am 5.6.1945) hieß - Slowenien okkupiert war und Slowenen im Kampf mit dem Feind den Tod fanden.

Zur Bestrafung dieser Personen wurde das sogenannte Gericht der nationalen Ehre gegründet. Für die Aufnahme eines Verfahrens war die Anzeige einer Privatperson, der Organisation zum Schutz des Volkes oder der örtlichen Volksbefreiungsausschüsse nötig. Auf Grundlage der Anzeigen verhörten Ermittler der Staatsanwaltschaft, der Organisation zum Schutz des Volkes und der Militärgerichte die Verdächtigten und die Zeugen. In den Verhören mußten die Verdächtigten auf die in den Anzeigen angeführten Anschuldigungen antworten. Meist gaben sie nichts zu, was nicht durch materielle Beweise oder zuverlässige Zeugen bewiesen werden konnte. Leicht überprüfbare Tatsachen, wie zum Beispiel die Mitgliedschaft in politischen Organisationen der Besatzer (wie dem Kulturbund oder dem Steirischen Heimatbund) gaben die Verdächtigten gewöhnlich sofort zu.

Auf Grundlage der Anzeigen sowie der Verhöre der Zeugen und der Verdächtigten erstellten der Staatsanwalt oder die Organisation zum Schutz des Volkes eine Anklageschrift, die dem Senat des Gerichts der nationalen Ehre übermittelt wurde. Dieses versuchte in einem Gerichtsverfahren festzustellen, ob die Beschuldigungen wahr waren. Wenn das Gericht den Angeklagten für schuldig befand, wurde er zum Verlust der nationalen Ehre verurteilt. Je nach Schwere der Straftat (Vergehen oder Verbrechen) konnte das Gericht den Verurteilten auch mit Zwangsarbeit oder Beschlagnahme seines Vermögens be-

¹¹¹ PAM, SNČ, šl. 18, 1249004/18/1.

¹¹² PAM, SNČ, šl. 18, 1249004/18/1.

strafen. Bei der Strafbemessung berücksichtigte das Gericht den psychischen und physischen Zustand der Angeklagten (zum Beispiel Krankheit, Alter), ihre familiären und materiellen Verhältnisse sowie die Umstände, unter denen die Straftat begangen worden war. In keinem der im Beitrag untersuchten Fälle hatten die Angeklagten bei der Verhandlung einen Rechtsbeistand. Die zu Zwangsarbeit Verurteilten leisteten ihre Strafen mit verschiedenen öffentlichen Arbeiten oder in Lagern (Studenci, Tezno, Bresterica, Strnišče) ab. Das Gericht war verpflichtet, über die verhängten Strafen die zuständigen Amtsorgane (Volksbefreiungsausschüsse oder Ausschüsse der Befreiungsfront) am ständigen Wohnsitz des Verurteilten zu informieren.

Vor dem Gericht der nationalen Ehre wurden Personen verurteilt, die verschiedene gewerbliche Tätigkeiten ausgeübt hatten oder im Gastgewerbe oder Handel tätig waren. Andere wiederum waren in der Landwirtschaft, der Forstwirtschaft, bei der Bahn, der Post oder als Arbeiter in Fabriken beschäftigt. Unter den Verurteilten fand die Verfasserin des Beitrags keine Intel-

lektuellen oder Besitzer von Industriebetrieben, Banken und anderen wichtigen Institutionen.

Das Gericht der nationalen Ehre in Maribor urteilte nur über Personen slowenischer Nationalität. Deutschen sowie jenen, die sich selbst als Deutsche bezeichneten (auch wenn sie slowenischer Nationalität waren) wurde vor Militärgerichten der Prozeß gemacht. Das Gericht der nationalen Ehre erklärte sich in diesen Fällen als nicht zuständig, meist mit der Begründung, daß das Gericht der slowenischen nationalen Ehre nur für Beschuldigte slowenischer Nationalität zuständig sei.

Aus dem Schlußbericht, den das Marburger Gericht der nationalen Ehre nach Laibach schickte, ist ersichtlich, daß insgesamt 1992 Personen angeklagt wurden (davon 1368 nach Paragraph 3 des Gesetzes). Zehn Verurteilte wurden zum dauerhaften Verlust der nationalen Ehre verurteilt, 405 Personen zur Zwangsarbeit. 125 Verurteilten wurde ihr Vermögen aberkannt. 220 Personen wurden freigesprochen. Schließlich erklärte sich das Gericht in 65 Fällen gemäß Paragraph 5 des betreffenden Gesetzes als nicht zuständig.